

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Zoeken naar evenwicht tussen verscheidenheid en samenhang

door **Theo Brinkel** De auteur is redactielid van *Christen Democratische Verkenningen*.

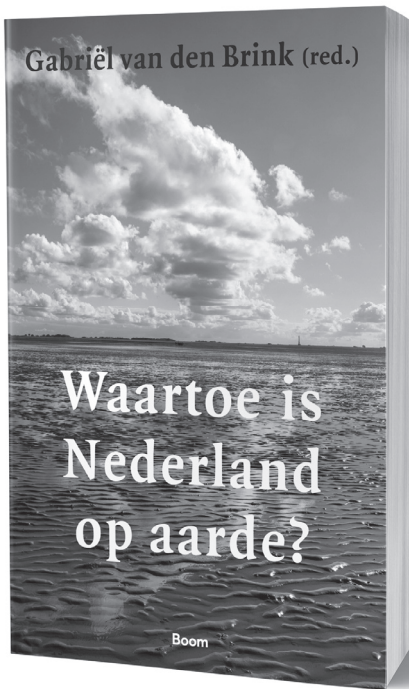
‘Waartoe zijn wij op aarde?’ Dat was de eerste vraag in de VROEGERE katholieke Schoolkatechismus. Het juiste antwoord luidde: ‘Wij zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn.’ De lezer zal aanvoelen dat dit niet de uitkomst is van de bundel *Waartoe is Nederland op aarde?* Een gevarieerde groep auteurs, bestaande uit onder anderen Govert Buijs, Heidi de Mare, Ad Verbrugge, Haroon Sheikh, Steven de Waal en Maarten Prak, heeft aan de bundel meegewerkt. Zij behandelen de vraag waarom Nederland minder tolerant is geworden tegenover migranten, waarom de bindingskracht van gemeenschappelijke waarden verzwakt is, en hoe daar verandering in aangebracht kan worden. De auteurs hopen in wezen een evenwicht te vinden tussen verscheidenheid en samenhang. De auteurs zoeken het antwoord vooral in het verleden. Ik kom daar verderop nog op terug.

Inspiratie

Het boek is aangenaam afwisselend. Er zijn bijdragen vanuit de sociologie, de economie, de politicologie en de

filosofie. Sommige stukken hebben het karakter van een essay, andere dat van een puur wetenschappelijk artikel. Er zijn ook interviews.

In een vraaggesprek met Jelle van Baardewijk bespreekt Bas van Bavel de marktwerking ten tijde van de Republiek. Hij trekt daarbij lijnen naar het nu, want, zo argumenteert hij, markten kennen een eigen dynamiek die op de lange duur de positie van de rijke groepen versterkt. Verandering moet uit de samenleving komen (p. 109). De rol van de samenleving – de civil society – wordt behandeld in de bijdrage van Govert Buijs. Hij situeert het ontstaan ervan in de late middeleeuwen. Buijs is bezorgd dat de marktsector, het neoliberale denken, zo dominant is geworden dat dit ten koste gaat van het maatschappelijk middenveld. Nederland is op aarde, zo stelt Buijs vast, om de civil society te bevorderen (p. 204). Het artikel van Steven de Waal, over de transformatie van publiek leiderschap, sluit daarbij aan. Hij ziet hoe spontane zelforganisatie van groepen burgers met de sociale media een belangrijk technologisch hulpmiddel heeft gekregen. Alleen publieke

Gabriël van den Brink (red.)

*Waartoe is Nederland op aarde?
Nadenken over verleden, heden en
toekomst van ons land*

Boom | 2018 | 350 pp. | € 25,- |
ISBN 9789024422050

gezagsdragers moeten daar nog aan wennen (pp. 297-298).

Het mooist is wel de bijdrage van Heidi de Mare, over de verbeelding van duurzaam samenleven in de zeventiende eeuw in de geschriften van Jacob Cats en de beelden van de interieurschilders. De zeventiende eeuw heeft ons een verbeelding nagelaten, schrijft zij, waarin het huwelijk werd opgevat als kunst en als kennissysteem. De Mare neemt Jacob Cats en de interieurschilders serieus in hun eigen tijd en met hun eigen voorkeuren. De bijdrage van De Mare is vooral waardevol omdat zij het sterkst van alle auteurs laat zien welke rol de geschiedenis kan spelen voor de huidige tijd: die rol is bescheiden. Volgens De Mare kunnen we wel inspiratie aan de geschiedenis ontlenu (p. 140).

Met het hoofdstuk van Ad Verbrugge, 'Vrijheid en veiligheid', kan ik als eenvoudig historicus niet goed overweg. Over de manier waarop 'we' in ons land de vrijheid beleven, schrijft hij dat 'we' met abortusboten de wereld rondvaren (p. 160). Maar hoe kunnen de activiteiten van een klein groepje een weergave zijn van de Nederlandse vrijheidsopvatting? Zijn argumentatie wordt opgebouwd op basis van een ongespecificeerd 'we'. Zo ken ik er ook nog wel een paar: "We" gaan naar een voetbalwedstrijd in Rome en breken daar een eeuwenoude fontein op de Piazza di Spagna af." "We" gebruiken coke om het op de Zuidas vol te houden." Zegt dit ook iets over de Nederlandse vrijheidservaring? De inclusiviteit die besloten ligt in het woordje 'we' is

suggestief en te gemakkelijk. Daarnaast schrijft Verbrugge dat zijn 'zinduiding' van 'onze' (daar is-ie weer) vrijheid 'noodzakelijkerwijs speculatief van aard' is. En op grond van die speculatie 'zal blijken', aldus Verbrugge, dat de vrijheidsliefde verband houdt met een boerencultuur, stedelijk leven en handel en zeevaart (p. 144).

Gabriël van den Brink speculeert niet, maar onderbouwt zijn artikel over de toenemende mobiliteit van Nederland met hard statistisch materiaal. Op die manier valt wel zinvol vast te stellen dat Nederland bijvoorbeeld de laatste jaren in verschillende opzichten mobieler is geworden en daarin afwijkt van zijn buurlanden (p. 256).

Eenheid en verscheidenheid verzoenen

De belangrijkste vraag in de bundel is hoe verscheidenheid en eenheid te verzoenen zijn. Want binnen Nederland bestaat spanning tussen verschillende toekomstvisies. Van den Brink en Sheikh benoemen de neiging om zich vooral bezig te houden met mensen van de eigen soort en om mensen met een niet-Nederlandse achtergrond buiten te sluiten (p. 334). Daarmee wordt de vraag hoe de diverse deelnemers aan de Nederlandse samenleving gebonden kunnen worden, benaderd aan de hand van ervaringen uit het verleden, want beide auteurs beschouwen de Nederlandse identiteit als iets wat door de tijd heen is gevormd en wat voor de

toekomst een bepaalde opgave impliceert (p. 331).

Deze lijn loopt ook door de meeste andere artikelen. Bij zijn zoektocht naar een Nederlandse *grand strategy* schrijft Sheikh dat hij in de geschiedenis een bloeiende uitwisseling met onze wereldwijde omgeving ziet. Ad Verbrugge vindt dat de eigenheid van Nederland berust op ervaringen die Nederlanders als polderbewoners gedurende vele eeuwen hebben opgedaan. Gabriël van den Brink neemt dat over (p. 307): 'Onze voornaamste gedachte is dat zich in de polder een bestaanswijze heeft ontwikkeld die kwaliteiten als veiligheid, vrijheid, gelijkheid, stoffelijkheid, zorgzaamheid en eerlijkheid veronderstelt.' En daarop moeten wij voortbouwen.

De grootste waarde van deze bundel is dat hij de lezer met name op dit punt aan het denken zet. Want het is lastig om een gemeenschappelijke oriëntatie te zoeken in het verleden. Ten eerste omdat daarmee het verleden wordt gebruikt als materiaal om een hedendaags programma uit te voeren. Het risico bestaat dat de huidige situatie van 'een redelijke mate van rijkdom, vrijheid en veiligheid' (p. 53) als ijkpunt wordt genomen. De auteurs belichten daarom vooral de aantrekkelijke kanten van het Nederlandse verleden, en dus niet de systematische achterstelling van katholieken in de zeventiende, achttiende en negentiende eeuw; niet

de achttiende-eeuwse regenten met hun corruptie en nepotisme; niet de harde veroveringsoorlogen die de VOC voerde in wat toen Oost-Indië heette; niet de bittere armoede en vervreemding van de nachtwakerstaat. Maar het zoeken van een gemeenschappelijke achtergrond in de geschiedenis is ook lastig omdat dit verleden voor mensen die daarvan geen deel hebben uitgemaakt niet van hen is. De discussie over Zwarte Piet laat dat zien. Mensen met een niet-Nederlandse achtergrond worden uitgesloten wanneer de bruikbare bouwstenen uit de geschiedenis als iets unieks voor Nederland gepresenteerd worden.

Daarmee kom ik terug bij het antwoord dat destijds in de Schoolkatechismus gegeven werd: 'Wij zijn op aarde om God te dienen en daardoor hier en in het hiernamaals gelukkig te zijn.' Het was niet gek geweest als in de bundel toch enige aandacht aan dat oorspronkelijke antwoord was geschonken. God dienen heeft iets in zich van een oriëntatie die boven en buiten de aardse werkelijkheid uitgaat. Het betreft een oriëntatie op waarden en idealen die niet zozeer in de geschiedenis terug te vinden zijn, als wel voor die geschiedenis uitgaan.

Ik herinner mij een gesprek met twee leiders van een Zuid-Afrikaanse politieke partij in oprichting, Bantu Holomisa en Roelf Meyer, die in 1995 op bezoek gingen bij Ruud Lubbers. Zij wilden een rasoverstijgende partij maken, maar ze liepen tegen het probleem aan dat er

als gevolg van het apartheidssysteem geen gemeenschappelijk verleden was op grond waarvan ze de verschillen politiek konden overstijgen. Typisch voor Lubbers was dat hij toen met een even simpele als heldere suggestie kwam: 'Als er geen gemeenschappelijk verleden is, kijk dan naar een gemeenschappelijke toekomst, en zoek daar de verbindingskracht.'

Als het niet mogelijk is om identiteit te vinden in een gemeenschappelijke geschiedenis, is het dan wel mogelijk om die identiteit te vinden in de toekomst? Volgens mij ligt daar de sleutel. Misschien gaat het niet zozeer over elementen uit een uniek Nederlands verleden, als wel over het nastreven van universele waarden: gerechtigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid, naastenliefde, duurzaamheid. De vertaling van die waarden zal altijd tijden plaatsgebonden zijn, maar je kunt er mensen van uiteenlopende achtergronden achter scharen. Wat is dan de rol van de politiek? Ik sluit weer aan bij Van den Brink: het land heeft behoefte aan leiders die een koers uitzetten. Het verleden mag daarbij een bron van inspiratie zijn, maar je moet het niet misbruiken.